COMUNICARE ŞI LECTURĂ

Ion STOICA

Nivelul comunicării în societate a crescut de-a lungul timpului în funcţie de dezvoltarea generală a societăţii şi, în mod special, în funcţie de progresul mijloacelor de comunicare. Intensivitatea, exstensivitatea, diversitatea, specificitatea şi profunzimea au devenit indicatori sintetici de mare complexitate care exprimă adecvarea şi calitatea comunicării.

Comunicarea este un teritoriu fără limite, un univers deschis care a integrat, în mod firesc, toate modalităţile de expresie. Ea reprezintă, de fapt, mobilul teleologic al oricărei forme de mesaj. Din punct de vedere fenomenologic, comunicarea nu-şi refuză nimic, acceptă şi exploatează toate aspectele relaţiei emiţător – receptor, în orice stare, în orice montaj, cu orice intenţie şi cu orice finalitate. Din punct de vedere existenţial, comunicarea ar putea să reprezinte condiţia fundamentală a universului, aşa cum, din punct de vedere social, comunicarea determină socializarea, în toate modalităţile ei de manifestare. Fără comunicare, societatea nu poate fi închipuită. Conţinutul, treptele, formele şi condiţiile comunicării compun un ansamblu de sensuri, de înţelegeri, de manifestări care dau fenomenului dimensiuni şi consecinţe imprevizibile şi inepuizabile.

Toate tipurile de comunicare se bazează pe coduri, pe convenţii. Exigenţa fundamentală a comunicării de orice fel presupune închiderea buclei dintre emiţător şi receptor. Acesta este idealul comunicării. Potenţial, toate buclele trebuie să se închidă, dar, în realitate, rămân enorm de multe bucle deschise, mesaje nereceptate, care pot traversa infinitul. Închiderea buclei nu însemnă doar stabilirea legăturii, ci transmiterea mesajului, adică procesul care începe cu acordul codal, continuă cu înţelegerea conţinutului şi, eventual, cu diverse manifestări reactive.

Comunicarea nu este şi nu rămâne un act în sine. Din acest punct de vedere, comunicarea este un fenomen entropic şi contraentropic, în acelaşi timp. Modelul comunicaţional nu este, cu necesitate, pozitiv sau negativ, dar este întotdeauna potenţial reactiv. Inadecvarea comunicării, insuficienţa sau excesul, distorsiunile etc. au consecinţe numai prin raportare la scopuri, la valori, la cadrul proceselor, la condiţiile emisiei şi ale receptării.

BDD-V342 © 2011 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:10:32 UTC)

Abordată din toate unghiurile şi din toate perspectivele, comunicarea se conturează ca cea mai neîmplinită nevoie umană.

Modelul canonic al comunicării (E.M.C.R.) conţine unele asimilări incerte şi complicate. Dacă există înţelegeri şi reprezentări relativ cuprinzătoare privind emisia şi recepţia, problematica transferului şi, cu deosebire, cea legată de caracteristicile canalului de comunicare este mult mai ambiguă. Nu e suficient să se recunoască importanţa acestui factor pentru a se pătrunde complexitatea intermedierii şi, mai ales, rolul nivelului de implicare, al competenţei intermediarilor şi al obiectivelor urmărite, pentru a se limpezi mai adânc fenomenul de comunicare. Nu doar canalul, ci şi problemele de fond şi de formă ale intermedierii trebuie luate în considerare. Elementele care ţin de tehnologia canalului sunt, în parte, subsidiare. Intermedierea nu e nici neutră, nici absolută şi, de aceea, reprezintă o problemă determinantă a comunicării contemporane.

Între formele comunicării, lectura ocupă, din punct de vedere cantitativ, un rol secundar, dar, în zona manifestărilor umane superioare, lectura este un fenomen cu o portanţă uriaşă, legat de calitatea formaţiei umane, de complexitatea dezvoltării psihice, de nivelul de reflexivitate, de capacitatea de interacţiune ideatică. Fondul comunicaţional al lecturii este incontestabil şi profund, dar conştiinţa caracterului comunicaţional al procesului nu are determinări evidente şi exacte. Cititorul nu are, cel mai adesea, sentimentul participării la un act comunicaţional. El primeşte mesaje care nu-i sunt adresate direct, el comunică cu lumea ideilor şi a sentimentelor, se integrează într-un univers virtual, la a cărui construcţie participă din plin.

Comunicarea prin lectură are virtuţi integrate existenţial şi exprimă nivelul de spiritualizare al cititorului. A citi înseamnă a decoda, dar a face lectură nu înseamnă doar a citi. Lectura nu este doar o formă de comunicare specializată, procesul are caracteristicile unui fenomen holistic, de relaţie amplă cu o realitate complexă. Dacă o comunicare urmăreşte închiderea buclei, transmiterea şi receptarea deplină a mesajului, lectura este o buclă deschisă, o comunicare niciodată împlinită deplin, dar care, în mod paradoxal, nu instalează un sentiment de insatisfacţie, o reacţie carenţială. Prin neînchiderea deplină a buclei, lectura îmbogăţeşte comunicarea, oricât se abate de la schema modelului ideal.

Lectura şi comunicarea sunt două concepte care nu pot fi disociate, dar care nici nu pot fi suprapuse. Lectura nu poate fi nici definită doar ca cea mai complexă formă de comunicare, tocmai pentru că ea nu reuşeşte să atingă obiectivele teleologice ale comunicării. Prin comunicare omul intră şi rămâne în complexitatea vieţii reale, în timp ce prin lectură el se ridică deasupra tangibilului existenţial, accede într-o lume a virtualului asumat şi

BDD-V342 © 2011 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:10:32 UTC)

inflorescent. Dar, din perspectiva potenţialului comunicativ al omului, lectura este cea mai bogată formă de comunicare.

În ciuda lipsei de adresă pe care o au textele literare, lectura permite personalizări extrem de puternice, identificări receptive împlinitoare. Motivarea fundamentală a lecturii este dată tocmai de trăirea particularului prin general, a subiectivului prin obiectiv. Comunicativitatea lecturii se realizează prin virtuţile adaptative ale textului, ale situaţiilor, ale caracterelor, ale stilului, este un transfer care nu-şi propune nicio finaliatate anumită, dar poate atinge toate finalităţile general umane, stimulând receptivitatea până la angajarea celor mai personale trăiri. Lectura implică percepţii mult mai ample decât comunicarea de tip utilitar. În mod paradoxal, un teritoriu al construcţiilor artificiale devine spaţiul cel mai profund al comunicării. Pentru a-şi susţine caracteristicile comunicative, dar şi pentru a se despărţi de ele, lectura beneficiază de susţineri cognitive şi stilistice, se sprijină cu precădere pe fondul aperceptiv al omului, pe expectanţele funciare ale intelectului şi ale sensibilităţii umane.

Strategiile lecturii sunt, în esenţă, strategii comunicaţionale, deşi se despart de exigenţele conjecturale, de contingent, de utilitarism. Lectura este un proces de disimulare comunicativă, de propensiune şi de autoritate receptivă. Cititorul acţionează din perspectiva scopurilor sale, îşi deschide şi îşi mobilizează aproape inconştient ipotezele aşteptărilor.

Prin lectură, omul îşi dezvoltă un sistem de receptare mai performant, un ansamblu de senzori interior, intrinsec, care aşteaptă exerciţiul lecturii ca pe un răspuns la chemările disponibilităţilor sale culturale native. Comunicarea prin lectură impulsionează dezvoltarea logicii, a vocabularului, a sensibilităţii stilistice, o mai bună autodefinire critică a identităţii şi o mai bună reprezentare a potenţialului propriu. De aceea, atributele comunicaţionale ale lecturii sunt mai mult decât elemente importante ale comportamentului cultural şi mai mult decât componente semnificative ale instrumentarului intelectual; ele reprezintă fundamentul identităţii omului contemporan, marcat de incertitudini, dar superior prin reflexivitate şi profunzime.

Lectura nu atestă o nevoie imediată de comunicare, dar esenţa teleologică a procesului este incontestabil comunicaţională. Nimeni nu citeşte fără dorinţa, manifestă sau secretă, de a se îmbogăţi din perspectivă comunicaţională, de a-şi aprofunda cunoaşterea de sine şi cunoaşterea cadrului general al existenţei sale sociale.

Lectura are o puternică forţă subliminală. Detaliile se şterg, dar inducţiile se organizează tacit, construind edificii ale unor noi expectanţe şi ale unor noi reprezentări, utile în viitor, nu prin conturarea unor platforme concrete, ci a unor substraturi valorice permanent deschise participărilor celor mai diverse. Educaţia comunicaţională prin lectură este mai puternică

BDD-V342 © 2011 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:10:32 UTC)

decât arta conversaţiei, decât fundamentele retoricii şi decât pragmatica obişnuită a conexiunilor sociale. Ea nu este o resursă de tip instructiv explicit, ci se constituie ca un fond general de cunoaştere, stimulativ şi creativ. Ca formă de comunicare profundă, diferită de comunicarea interactivă directă, lectura depăşeşte contingentul, învinge spaţiul şi timpul, esenţializează aglutinările anterioare şi le introduce în zona vag topometrizată, dar mereu productivă a resurselor identitare.

Cultura începe dincolo de logica strânsă a comunicării, dincolo de elementele existenţiale indispensabile, în spaţiile detaşărilor şi, totodată, ale prelucrărilor cognitive superioare, acolo unde se conturează şi se dezvoltă o filozofie profundă a umanului. Doar ieşirea din utilitar este semnul intrării în cultură, într-o spiritualitate aparent inutilă, dar diseminată constitutiv.

Comunicarea este o condiţie primordială a culturalizării, dar comunicarea necritică, haotică, excesul de comunicare, lipsa de scopuri generale şi de repere valorice pot conduce la deculturalizare şi la dezumanizare. Modelul comunicaţional, ca atare, fără comandamente valorice, predominant morale, rămâne doar în teritoriile instrumentalismului mărunt. Prin lectură, cititorul nu primeşte doar mesaje, ci este implicat, antrenat, poziţionat într-un univers conceptual, accede în etaje superioare de receptare şi de reflexivitate, participă la procese critice de analiză, distilare şi sinteză. Un bun cititor devine, treptat, produsul lecturilor sale. Referindu-se la cantitatea şi calitatea lecturilor legate de colecţiile Fundaţiei Universitare Carol I din Bucureşti, Emil Cioran afirma cu mândrie şi cu recunoştinţă: „Sînt creatura Bibliotecii Fundaţiei”.

Comunicarea este sfera cea mai largă a existenţei sociale. Nivelul de dezvoltare şi dinamica societăţii sunt determinate de extensia, de profunzimea şi de sistemismul fenomenului comunicaţional. Lectura induce şi produce reverberaţii cognitive, delimitări, reflecţii, corelaţii, reconfigurări. „Arta de a citi este arta de a gândi, plus încă ceva”, scria cu temei Emil Faguet.

Condiţia comunicării, mai mult sau mai puţin specializate, se reduce la realizarea unei decodări corecte, în timp ce nivelul comunicativ al lecturii depinde de toţi factorii implicaţi, pe toate treptele procesului, de la emisie la recepţie, şi este funcţie a tuturor caracteristicilor informaţiei vehiculate.

Calitatea lecturii este fenomenul cel mai complex şi cel mai greu de atins al dezvoltării intelectuale, în ciuda simplităţii procesului de decodare. Toate ipostazele lecturii sunt profund comunicaţionale, dar lectura de bună calitate depăşeşte întotdeauna nivelul comun al comunicării, induce, transferă şi dezvoltă stări ale cunoaşterii, participă la determinarea calităţii

BDD-V342 © 2011 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:10:32 UTC)

individuale şi sociale a omului, înscriindu-l în circuitele şi în transgresiile culturale.

Detaşarea lecturii de comunicarea comună nu se realizează prin ignorarea codurilor comunicării, ci prin utilizarea acestora dintr-o perspectivă diferită, legată de alte scopuri şi de alte categorii de consecinţe. Exigenţele calitative ale comunicării sunt determinate, îndeobşte, de elementele de concreteţe, de exactitate, de adecvare, de scop, de importanţă etc. Exigenţele calitative ale lecturii sunt legate de alte zone cum ar fi sensul, starea, raportarea, frumosul, fondul etic, natura imaginarului, modelul existenţial şi altele, adică de registre socio-umane de altă categorie.

Comunicarea poate fi considerată o ştiinţă a transferului de mesaje, în timp ce lectura este o artă a transferului de ambiguităţi. Scenariile comunicaţionale sunt diferite, dialectica lor este diferită. Artele sunt, toate, forme specifice de comunicare, dar autorii de artă nu-şi propun să transmită mesaje concrete, pentru că, adesea, nici ei nu ştiu pe de-a-ntregul şi în mod exact ce vor să comunice. Limbajul poetic şi limbajul ştiinţific sunt, de multe ori, incomprehensive şi chiar adversative. Poezia ştiinţei este un nonsens.

Tehnologiile moderne şi valul de opinii contradictorii care au bântuit spaţiul infodocumentar şi spaţiul cultural, în general, au provocat o tulburare profundă a modului în care a fost tratată problematica lecturii. Comunicarea evenimenţială şi utilitară s-a impus, din păcate, în ciuda acceptării raţionale a evidenţei că, de fapt, tehnologiile favorizează disponibilităţile combinatorii, analitice şi sintetizatoare ale omului contemporan şi aduc metalectura în cea mai stringentă actualitate.

Cercetarea lecturii, ca fenomen intelectual superior, trebuie să antreneze forţe ştiinţifice şi educaţionale majore, pentru ca prăpastia dintre comunicare şi lectură să nu se adâncească, pentru ca agresivitatea formelor de comunicare comună să nu devină debusolantă şi exclusivă, să nu contracareze primejdios virtuţile cognitive şi de reflexivitate împlinitoare ale lecturii. Educaţia pentru lectură nu trebuie să fie o campanie, ci să se desfăşoare şi să se dezvolte ca o strategie permanentă, ca un stil formativ indispensabil.

BDD-V342 © 2011 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:10:32 UTC)